

Kláštery a kapituly v Čechách a na Moravě v 10. až 12. století

Významné kláštery se v bavorském Podunají v sousedství Čech nacházely již v 8. století – např. Niederalteich (založen roku 741), Kremsmünster (777), Chammünster (739), St. Emmeram v Regensburgu–Řezně (739).

Pravděpodobně mniši působili na našem území jako misionáři o něco dříve, než byl založen první klášter.

Založení biskupství

V roce 973 za Boleslava II. došlo k založení **pražského biskupství**, které bylo podřízeno mohučské arcidiecézi. Západně od rotundy sv. Víta byl postaven biskupský palác s kaplí sv. Mořice. V souvislosti se založením biskupství byl zřízen klášter Benediktinek u baziliky sv. Jiří. V roce 1060 došlo k založení baziliky sv. Víta z iniciativy knížete Spytihněva II. Na baziliku byla ze severu napojena katedrální kapitula¹, někdy nesprávně označovaná jako klášter.

Nejspíš v roce 1063 za Vratislava II. (I.) bylo obnoveno **olomoucké biskupství**, které patrně navázalo na zbytky velkomoravské církevní organizace. Pro předchozí dobu (10. století) Kosmas zmínil jakéhosi moravského biskupa Vracena. V pramenech je uváděn ještě jeden biskup, který se v roce 976 zúčastnil synody v Mohuči.

Významné řády a jejich kláštery

Benediktini – Řád sv. Benedikta (Ordo Sancti Benedicti → OSB)

Sv. Benedikt z Nursie (480 – asi 547), klášter Montecassino. 816-817 Cášské synody → benediktinství se stalo normou západoevropského mnišství.

Benediktinské kláštery:

Sv. Jiří na Pražském hradě – nejstarší český klášter založen okolo roku 970 vedle baziliky sv. Jiří, kterou nechal postavit před rokem 921 Vratislav I. a kde se nacházel hrob sv. Ludmily.

---

¹ Kapitula je sbor kněží u metropolitního katedrálního nebo významného (kolegiálního) chrámu. Kněží v kapitulách byli nazýváni tzv. kanovníci a řídili se určitými pravidly.

V klášteře byly usazeny Benediktinky a první abatyší byla Mlada, dcera Boleslava I. Klášter sloužil také jako útočiště vdov a místo výchovy dívek z okolí knížete.

Břevnovský klášter – založen 992–993 v zázemí raně středověké Prahy knížetem Boleslavem II. a biskupem Vojtěchem. První mniši sem přišli z kláštera sv. Bonifacia a Alexia na Aventinu v Římě. V 11. století příchod mnichů z bavorského Niederalteichu, kteří se hlásili ke gorzské reformě benediktinství². Pod dnešním barokním kostelem byla archeologickým výzkumem objevena trojlodní halová krypta z doby před rokem 1045. V kostele se nachází hrob poustevníka Vintíře (Guntherus) zemřelého roku 1045.

Ostrov – Založen roku 1000 za knížete Boleslava III. z podnětu Boleslava II. na vltavském ostrově těsně u soutoku Sázavy s Vltavou. Prvním opatem byl Lantbert z bavorského kláštera Niederalteich, odkud nejspíš přišla i první skupina benediktinů. Četné archeologické výzkumy – podařilo se zjistit, že nejstarší klášterní stavby včetně kostela byly dřevěné³ a zanikly požárem v roce 1137. Po požáru byly budovány stavby z kamene. Klášter zanikl v důsledku husitských válek v 15. století.

Sázavský klášter – založen snad roku 1032 poustevníkem Prokopem († 1053) a knížetem Břetislavem I. Klášter se v 11. století stal opatstvím s benediktinskou řeholí, kde ale byla provozována tzv. staroslověnská liturgie. V roce 1096 byly slovanští Benediktini definitivně vyhnáni (již podruhé) a nahrazeni latinskými mnichy z Břevnova.

Četné archeologické výzkumy především pod vedením Květy Reichertové a P. Sommera. Podařilo se prokázat, že i Sázavský klášter byl v 11. století dřevěný. Kostel byl přestavován do kamenné podoby už na konci 11. století ještě za slovanských Benediktinů. Severně od kláštera bylo odkryto sídliště laických služebníků a kostel (centrála, tzv. tetrakoncha), o kterém nás informoval tzv. Mnich sázavský, že kostel byl zasvěcen sv. Kříži a byl vysvěcen roku 1070.

Další benediktinské kláštery: **Rajhrad** (založen 1045 jako probošství podléhající břevnovskému klášteru), **Hradisko u Olomouce** (1078), **Opatovice nad Labem** (1086–1087), **Postoloprty** (před 1119–1121), **Kladruby** (1115), **Teplice** (1160–1167), **Vilémov**, **Podlažice** (1160), **Želiv** (1144).

---

² Procísařská gorzská reforma benediktinství, vycházela z kláštera sv. Gorgonia u Metz v Lotrinsku, 933.

³ Prvotní dřevěné fáze klášterů byly zjištěny také v jižním Německu, např. kláštery v Reichenau nebo v Chiemsee.

Premonstráti

Řád vznikl v roce 1120, v roce 1126 řád schválen papežem Honoriem III. Klášter Prémontré u Laonu (S Francie).

Premonstrátské kláštery:

Strahov (1143/1144) *Mons Sion* – založen Vladislavem II., jeho ženou Gertrudou a olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem. První mniši přišli mniši z porýnské kanonie ve Steinfeldu.

Doksany u Litoměřic (1144-1145, Premonstrátky), **Litomyšl**, **Milevsko** (1184), **Teplá** (1193 založil velmož Hroznata). Ze **Želiva** byly vyhnáni Benediktini a v roce 1149 je nahradili Premonstráti. Podobně to bylo i u **Hradiska u Olomouce** (1151).

Cisterciáci

V roce 1098 založen klášter Cîteaux (u Dijonu – V Francie, Burgundsko). Řád byl schválen papežem Kalixtem II. v roce 1119.

Cisterciácké kláštery:

Sedlec u Kutné Hory (1142) – osazen mnichy z Waldsassen, založen velmožem Miroslavem.

Plasy (1144), **Hradiště nad Jizerou**, **Osek**, **Velehrad**.

Kolegiátní kapitula ve Staré Boleslavi – nejstarší českou kolegiátní kapitulou spolu s kostelem sv. Václava založil Břetislav I. jako akt pokání za vyplnění polského Hnězdna v roce 1039. Kostel byl postaven na místě vraždy sv. Václava a kostela sv. Kosmy a Damiána. K zahájení stavby došlo někdy po roce 1039, 19. května 1046 kostel vysvětil biskup Šebíř. Četné archeologické výzkumy pod vedením I. Boháčové.

Další kapituly: **Vyšehrad** (1070) – bazilika sv. Petra; **Mělník** (20. léta 12. století) při kostele sv. Petra a Pavla; **Litoměřice** (1057 či 1058) při kostele sv. Štěpána; **Sadská** (založena zřejmě za Bořivoje II. 1117 –1120) u kostela sv. Apolináře.

Literatura:

Boháčová, I. – Podliska, J. 2018: Průvodce pražskou archeologií – Památky známé, neznámé i skryté. Praha.

Dvořáčková Hendrychová, S. – Kremer, J. 2020: Padesát let výzkumu Sázavského kláštera. *Archaeologia historica* 45, 2, 745–763.

Foltýn, D. a kol. 2005: Encyklopedie moravských a slezských klášterů. Praha.

Měřínský, Z. 1985: Církevní instituce na Moravě a jejich úloha ve vývoji hospodářství a osídlení od 10. století do předhusitského období *Archaeologia historica* 10, 375–393.

Pátrová, K. 2009: Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách. Sv. Václav – kapitula – paládium. Brandýs nad Labem – Stará Boleslav.

Sommer, P. 1996: Sázavský klášter. Praha.

Sommer, P. 2007: Svatý Prokop: Z počátků českého státu a církve. Praha.

Sommer, P. 2020: Století archeologického výzkumu Ostrovského kláštera (k. ú. Davle). *Archaeologia historica* 45, 2, 713–731.

Sommer, P. (ed.) 2006: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa. Praha.

Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D. 1998: Encyklopedie českých klášterů. Praha.